Leppävirta

Laaja hyvinvointikertomus 2021-2025

Sisältö

- Johdanto
- Tarkoitus, tarkastelujakso ja tietopohja
- Hyvinvointityön strategiset lähtökohdat ja johtaminen
- Väestö, elinolot ja hyvinvoinnin edellytykset
- Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi
- Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointi
- Työikäisten hyvinvointi, työllisyys ja työkyky
- Ikääntyneiden hyvinvointi ja arjen toimintakyky
- Osallisuus, yhteisöllisyys ja kulttuurihyvinvointi
- Ehkäisevä työ, turvallisuus ja elinympäristö
- Valtuustokauden tavoitteiden kokonaisarviointi ja keskeiset havainnot
- Johtopäätökset kaudelle 2026–2031

Johdanto

Leppävirran hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen keskeisiä voimavaroja tarkastelujaksolla olivat monipuoliset liikunta-, kulttuuri- ja kirjastopalvelut, aktiivinen yhdistys- ja kylätoiminta sekä lasten ja nuorten osallistumisen rakenteet. Kunta tuki harrastamista edullisilla ja kohdennetusti maksuttomilla liikuntakorteilla, maksuttomilla koulupäivään liittyvillä harrastuksilla sekä kansalaisopiston ja taiteen perusopetuksen palveluilla. Yhdistysten ja muun kansalaistoiminnan avustusmääräraha nousi vuoden 2021 128 000 eurosta 200 000 euroon vuonna 2023 ja säilyi tällä tasolla vuonna 2024.

Hyvinvoinnin kehitys oli kuitenkin eriytynyttä. Vuoden 2025 indikaattoritiedoissa alakoululaisten päivittäinen liikkuminen lisääntyi ja yläkoululaisten viikoittainen koulukiusaaminen sekä humalajuominen vähenivät. Samanaikaisesti yläkoululaisten ahdistuneisuus lisääntyi, koettu terveydentila heikkeni ja tyytyväisyys elämään väheni. Lukiolaisten elämään tyytyväisyys ja koettu terveys kehittyivät myönteisesti, mutta riittävä liikkuminen väheni ja osa päihdeindikaattoreista heikkeni. Väestön ikääntyminen, työkyvyttömyys ja vaikeasti työllistyvien tilanteen heikkeneminen lisäsivät ennaltaehkäisevän työn tarvetta.

Keskeinen johtopäätös on, että palvelujen ja toimintamallien olemassaolo ei yksin takaa hyvinvointitavoitteiden toteutumista. Panostusta tarvitaan erityisesti nuorten mielen hyvinvoinnin ja arjen elintapojen tukeen, lasten fyysisen toimintakyvyn vahvistamiseen, työ- ja toimintakyvyn edistämiseen sekä ikääntyvän väestön osallisuuden ja arjen saavutettavuuden turvaamiseen. Hyvinvointityön johtamista tukee tavoitteiden kytkeminen talousarvioon ja tulosten seuraaminen vuosiraporteissa.

Tarkoitus, tarkastelujakso ja tietopohja

Leppävirran laaja hyvinvointikertomus 2021–2025 kuvaa kuntalaisten hyvinvoinnin tilaa ja sen muutoksia, arvioi kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä sekä tunnistaa seuraavan suunnittelukauden keskeiset kehittämistarpeet.

Valtuustokausien rajapinnat, vuodet 2021 ja 2025: 2025 on mukana koko vuoden kattavana täydentävänä seurantavuotena. Sen toimia ja tuloksia ei sellaisinaan kohdisteta kokonaan päättyneen valtuuston toimikaudelle. Myöskään vuoden 2021 koko vuoden tietoja ei erotella valtuustojen toimikausien mukaan. Kertomus ei siten ole tarkasti valtuuston toimikauden alku- ja loppupäiville rajattu vaikuttavuusarvio, vaan kokonaiskuva.

Raportointivuosi ja tilastovuosi erotetaan toisistaan. Vuoden 2025 raportissa uusimmat väestö- ja toimeentulotiedot ovat pääosin vuodelta 2024, sairastavuustiedot vuodelta 2023 ja kouluterveyskyselyn tiedot useissa mittareissa vuodelta 2025. Aikasarjoissa käytetään ensisijaisesti vuoden 2025 raportin samassa indikaattorissa esitettyjä vuosiarvoja.

Hyvinvointityön strategiset lähtökohdat ja johtaminen

Hyvinvointityön strategisena perustana oli ”Leppävirta 2030 – elinvoimaa, hyvinvointia ja puhdasta kasvua” kuntastrategia. Arvoiksi määriteltiin avoimuus, oikeudenmukaisuus ja vastuullisuus. Strategiassa korostuivat houkutteleva asuinpaikka, hyvät palvelut, vahva elinkeinoelämä ja toimiva kuntakonserni. Hyvinvoinnin näkökulmasta painotettiin lapsiystävällisyyttä, laadukkaita sivistyspalveluja, turvallisuutta, harrastamista, yhteisöllisyyttä sekä kuntalaisten omaehtoisen toiminnan tukemista. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen neljä painopistettä säilyivät raporteissa pitkälti samoina: ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö; riittävä toiminta- ja työkyky; osallisuuden vahvistuminen ja yksinäisyyden vähentäminen; sekä tapaturmien, väkivallan ja turvattomuuden ehkäiseminen. Tavoitteisiin kuuluivat vanhemmuuden vahvistaminen, lasten ja nuorten mielenterveyden tukeminen, päihdehaittojen vähentäminen, ravitsemuksen ja liikkumisen edistäminen, työllisyys sekä turvallinen elinympäristö.

Sivistysosasto koordinoi raporttien mukaan hyvinvointityötä, mutta sen toteuttamiseen osallistuivat kaikki hallintokunnat. Vuoden 2024 raportissa sivistysjohtajalle osoitettiin päävastuu, varhaiskasvatusjohtajalle Lapsiystävällinen kunta -työn koordinointi, kulttuuri- ja vapaa-aikajohtajalle järjestöyhdyshenkilön tehtävä sekä nuoriso- ja hyvinvointikoordinaattorille ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön vastuu. Tavoitteita seurattiin osavuosiraporteissa ja tilinpäätöksen yhteydessä. Vuoden 2024 arvioinnissa työn haasteeksi nimettiin resurssien niukkuus ja tehtävien hoitaminen muun työn ohella.

HYTE-kerroin oli 67 vuonna 2023, 64 vuonna 2024 ja 69 vuonna 2025. Kunnan terveydenedistämisaktiivisuuden TEA-pistemäärä puolestaan laski vuoden 2022 arvosta 78 vuoden 2024 arvoon 72. Näitä mittareita ei voi tulkita suoraan kuntalaisten hyvinvoinnin kokonaisarvosanaksi. Ne osoittavat kuitenkin tarpeen vahvistaa suunnitelmien käytännön toimeenpanoa, päätösten vaikutusten ennakkoarviointia ja seurantatiedon hyödyntämistä.

Väestö, elinolot ja hyvinvoinnin edellytykset

Väestörakenne muuttui tarkastelujakson loppua kohti ikääntyneemmäksi. Alle 18-vuotiaiden osuus väestöstä pieneni vuoden 2022 16,2 prosentista 15,7 prosenttiin vuonna 2024. Työikäisten, 18–64-vuotiaiden, osuus pieneni samalla 51,4 prosentista 50,2 prosenttiin. Vähintään 65-vuotiaiden osuus kasvoi 32,4 prosentista 34,1 prosenttiin. Vuonna 2024 laskettu väestöennuste arvioi vähintään 65-vuotiaiden osuudeksi 38,2 prosenttia vuonna 2040.

Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden lapsiperheiden osuus kasvoi 1,2 prosentista vuonna 2022 1,5 prosenttiin vuonna 2024. Muutos viittaa osan perheistä pitkittyneeseen taloudellisen tuen tarpeeseen. Vuosien 2024 ja 2025 sanallisissa arvioissa nostettiin esiin myös lapsiperheiden ahtaasti asumisen lisääntyminen vuoden 2021 jälkeen.

Arjen palvelujen saavutettavuus on olennainen osa hyvinvoinnin edellytyksiä. Vuonna 2024 päivittäistavarakauppa sijaitsi enintään kilometrin etäisyydellä 31,5 prosentille väestöstä. Mittari kuvaa sijaintia, ei yksin palvelun tosiasiallista käyttömahdollisuutta tai koettua saavutettavuutta. Se korostaa kuitenkin tarvetta tarkastella asumista, asiointimahdollisuuksia ja palveluverkkoa yhdessä. Ikääntyvä väestörakenne vahvistaa tätä suunnittelutarvetta.

Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi

Lasten hyvinvointia tuettiin varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, yhteisöllisen opiskeluhuollon, harrastusten sekä perheille avoimen toiminnan avulla. Harrastamisen Suomen mallin maksuttomia harrastuksia järjestettiin raporttien mukaan kaikilla kouluilla. Toimintaa koordinoivat 2021–2023 nuorten palvelut ja lukuvuoden 2024–2025 alusta lastenkulttuurikeskus Verso. Nuorten palvelujen maksuton loma-ajan toiminta tuki perheiden hyvinvointia tarjoamalla alakouluikäisille lapsille monipuolista toimintaa turvallisissa ympäristöissä. Kesällä 2022 käynnistynyt KesäLeppis tarjosi lapsille ja perheille maksutonta ohjattua toimintaa Leppäkertun koulun piha-alueella. Taloudellisin, terveydellisin tai sosiaalisin perustein haettavia maksuttomia junioriliikuntakortteja oli raporttien mukaan 100. Toimenpiteet madalsivat osallistumisen esteitä, mutta raportit eivät anna kattavaa tietoa siitä, kuinka hyvin ne tavoittivat eniten tukea tarvitsevat lapset.

Alakoululaisten elintavoissa näkyi myönteistä kehitystä. Vuoden 2025 raportin pyöristetyn aikasarjan mukaan vähintään tunnin päivässä liikkuvien 4.–5.-luokkalaisten osuus kasvoi 40 prosentista vuonna 2021 49 prosenttiin vuonna 2025. Terveyttä edistävien elintapojen summaindikaattori nousi samana aikana 25 prosentista 34 prosenttiin. Tupakkaa tai muita indikaattorissa lueteltuja nikotiinituotteita vähintään kerran käyttäneiden osuus palautui vuoden 2023 12 prosentista 7 prosenttiin vuonna 2025. Ylipainon yleisyys 2–16-vuotiailla oli 25,4 prosenttia vuonna 2021 ja 21,7 prosenttia vuonna 2023. Ylipainotieto perustuu eri tietolähteeseen ja ikärajaukseen kuin kouluterveyskyselyn elintapamittarit.

Myönteinen liikkumiskehitys ei poistanut toimintakyvyn haasteita. Move!-mittauksissa heikon fyysisen toimintakyvyn ryhmään kuuluvien 5.-luokkalaisten osuus oli 53,1 prosenttia vuonna 2023, 40,2 prosenttia vuonna 2024 ja 59,4 prosenttia vuonna 2025. Vuosittainen vaihtelu on huomattavaa. Vuoden 2025 raportin mukaan lasten ja nuorten liikuntapolku-strategia hyväksyttiin toukokuussa 2025.

Lasten kokemus hyvinvoinnista ei parantunut kaikilta osin. Elämäänsä tyytyväisten 4.–5.-luokkalaisten osuus laski vuoden 2021 ja 2023 86 prosentista 82 prosenttiin vuonna 2025. Terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi koki 10 prosenttia vuonna 2025. Vähintään viikoittain koulukiusatuksi joutui 8 prosenttia sekä vuonna 2021 että vuonna 2025. Vanhempien fyysistä väkivaltaa vuoden aikana kokeneiden osuus oli 13 prosenttia vuonna 2021, 17 prosenttia vuonna 2023 ja 13 prosenttia vuonna 2025. Tulokset korostavat turvallisen kasvuympäristön ja varhaisen tuen merkitystä. Perheiden tuen tarpeita on tarkasteltava yhdessä ajantasaisten palvelu- ja kokemustietojen kanssa, ja varhaisen tuen tavoittavuus on tehtävä näkyväksi seurannassa.

Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointi

Nuorten hyvinvoinnin keskeisin huolenaihe oli yläkoululaisten mielen hyvinvoinnin ja koetun terveyden heikkeneminen. Kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta kokevien 8.–9.-luokkalaisten osuus kasvoi 14 prosentista vuonna 2021 21 prosenttiin vuonna 2023 ja 28 prosenttiin vuonna 2025. Terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi kokevien osuus kasvoi vastaavasti 18 prosentista 32 prosenttiin. Elämäänsä tyytyväisten osuus pieneni 71 prosentista 60 prosenttiin.

Yläkoululaisten arjen elintapojen kokonaisuus: Vuonna 2025 alle kahdeksan tuntia arkiöisin nukkuvien osuus oli 43 prosenttia, kun se oli 34 prosenttia vuonna 2023. Terveyttä edistävien elintapojen summaindikaattori laski samalla 13 prosentista 10 prosenttiin. Vähintään tunnin päivässä liikkui 28 prosenttia vuonna 2025; osuus oli hieman suurempi kuin vuoden 2021 26 prosenttia. Move!-mittauksessa heikko fyysinen toimintakyky oli 47,6 prosentilla 8.-luokkalaisista vuonna 2025, kun vastaava osuus oli 55,6 prosenttia vuonna 2023. Eri mittarit osoittavat, että osittaiset parannukset eivät merkinneet arjen hyvinvoinnin kokonaisvaltaista kohentumista.

Päihteiden käytössä ja kouluturvallisuudessa oli myös myönteisiä muutoksia. Päivittäin tupakkaa, sähkötupakkaa, nuuskaa tai nikotiinipusseja käyttävien yläkoululaisten osuus laski vuoden 2023 20 prosentista 10 prosenttiin vuonna 2025. Vähintään kerran kuukaudessa tosi humalassa olleiden osuus laski 15 prosentista 6 prosenttiin. Viikoittain koulukiusatuksi joutuneiden osuus pieneni vuoden 2021 12 prosentista 5 prosenttiin vuonna 2025. Samalla vanhempien fyysistä väkivaltaa vuoden aikana kokeneiden osuus kasvoi 10 prosentista 15 prosenttiin. Turvallisuuden arvioinnissa koulukiusaamisen vähenemistä ei siten tule yleistää kaikkien turvallisuuskokemusten paranemiseksi.

Lukiolaisten kehitys poikkesi monin osin yläkoululaisista. Elämäänsä tyytyväisten osuus nousi vuoden 2023 63 prosentista 79 prosenttiin vuonna 2025. Kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta kokevien osuus oli 21 prosenttia vuonna 2021 ja 14 prosenttia vuonna 2025. Terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi kokevien osuus pieneni samoina vuosina 29 prosentista 14 prosenttiin. Samanaikaisesti päivittäin vähintään tunnin liikkuvien osuus pieneni 21 prosentista 16 prosenttiin ja alle kahdeksan tuntia arkiöisin nukkuvien osuus kasvoi 34 prosentista 44 prosenttiin. Kannabista vähintään kaksi kertaa kokeilleiden osuus oli 6 prosenttia vuonna 2021 ja 14 prosenttia vuonna 2025. Lukiolaisten myönteinen kokonaistyytyväisyys ei siis poistanut kohdennetun elintapa- ja päihdetyön tarvetta.

Nuorten palvelut tukivat kasvua, itsenäistymistä ja sosiaalista vahvistumista avoimen nuorisotyön, tiedotuksen ja etsivän nuorisotyön avulla. Nuorisotila aloitti Vesileppis-areenalla tammikuussa 2023. Nuorten työpajatoiminta käynnistyi kunnan omana palveluna vuonna 2024, kun se oli aiemmin toteutettu ostopalveluna. Työpajatoiminnan tavoitteena on vahvistaa nuorten arjenhallintaa, osallisuutta sekä opiskelu- ja työelämävalmiuksia yksilöllisen valmennuksen ja tekemällä oppimisen avulla. Toiminta tukee syrjäytymisen ehkäisyä tarjoamalla nuorille mielekästä tekemistä, yhteisön tukea ja ohjausta koulutukseen, työhön tai muihin tarvittaviin palveluihin.

Työn, koulutuksen ja varusmiespalveluksen ulkopuolella olevien 18–24-vuotiaiden osuus oli 25,4 prosenttia vuonna 2022, 22,7 prosenttia vuonna 2023 ja 24,4 prosenttia vuonna 2024. Kehitys parani ensin, mutta heikkeni viimeisimmässä vuosimuutoksessa. Indikaattorin nimitys ”syrjäytymisriskissä olevat” ei tarkoita, että jokainen siihen kuuluva nuori olisi syrjäytynyt. Se osoittaa tarvetta vahvistaa nuorten tavoittamista sekä koulutukseen, työhön ja tarvittavaan tukeen ohjautumista.

Varkauden seudun Ohjaamon Leppävirran toimipiste avautui 26.3.2025. Ohjaamo tarjoaa alle 30-vuotiaille maksutonta, matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa opiskeluun, työllistymiseen, asumiseen ja arjenhallintaan liittyvissä asioissa. Ilman ajanvarausta toimivassa palvelussa monialainen verkosto tukee nuorta yksilöllisesti ja auttaa löytämään tarvittavat palvelut. Toimintaa koordinoidaan Varkaudesta ja toteutetaan yhteistyössä paikallisen verkoston kanssa.

Työikäisten hyvinvointi, työllisyys ja työkyky

Tarkastelujakson alussa työllisyyskehitykseen vaikutti koronatilanne. Raporteissa joulukuun työttömien työnhakijoiden osuudeksi työvoimasta ilmoitettiin 16,1 prosenttia vuonna 2020, 9,3 prosenttia vuonna 2021 ja 8,7 prosenttia vuonna 2022. Raportit yhdistivät tilanteen kohentumisen koronarajoitusten helpottumiseen. Kunta tuki nuorten työllistymistä kesätyöseteleillä ja osallistui elinvoimaa edistäviin kehittämishankkeisiin.

Vaikeasti työllistyvien eli rakennetyöttömyyden indikaattori oli 4,2 prosenttia 15–64-vuotiaista vuonna 2022, 3,7 prosenttia vuonna 2023 ja 4,2 prosenttia vuonna 2024. Viimeisin vuosimuutos osoitti siten tilanteen heikentymistä, vaikka osuus palautui samalle tasolle kuin vuonna 2022. Työkyvyttömyyden ikävakioitu indeksi oli 150,1 vuonna 2022 ja 150,5 vuonna 2023. Mittarit tukevat tarvetta tarkastella työllisyyspalveluja, osaamisen kehittämistä ja työkyvyn tukea yhtenä kokonaisuutena. Mielenterveyteen liittyvä työkyvyn tuen tarve näkyi myös Leppävirralla.

Koko väestön ikävakioitu sairastavuusindeksi oli vuoden 2025 raportin yhtenäisessä sarjassa 114 vuonna 2021, 112,3 vuonna 2022 ja 113,4 vuonna 2023. Johtopäätöksenä on tarve pitkäjänteiselle ehkäisevälle työlle.

Ikääntyneiden hyvinvointi ja arjen toimintakyky

Vähintään 65-vuotiaiden osuuden kasvu 34,1 prosenttiin vuonna 2024 vahvisti ikääntyneiden hyvinvoinnin merkitystä koko kunnan suunnittelussa. Vuoden 2021 ja 2022 raporteissa lähtökohtana oli iäkkäiden palvelustrategia vuosille 2021–2022, jossa oli tarkasteltu asumisen muotoja ja niiden järjestämistarpeita. Myöhempien raporttien osalta on huomioitava hyvinvointialueuudistus.

Yksinasuvien 75 vuotta täyttäneiden osuus vastaavan ikäisestä asuntoväestöstä pieneni 44,7 prosentista vuonna 2022 43,2 prosenttiin vuonna 2024. Kyse on suhteellisesta osuudesta, eikä se osoita yksinasuvien henkilömäärän tai yksinäisyyden vähentyneen. Omaishoidon tuella hoidettujen vähintään 75-vuotiaiden osuus vastaavan ikäisestä väestöstä pieneni 10 prosentista vuonna 2022 6,2 prosenttiin vuonna 2024.

Kunta tuki ikääntyneiden omaehtoista toimintaa senioriliikuntakorteilla, kansalaisopistopalveluilla, kulttuuri- ja kirjastopalveluilla sekä järjestötoiminnan edellytyksiä vahvistamalla. Vuosien 2024 ja 2025 raporteissa mainitaan maksuttomat senioriliikuntakortit yli 80-vuotiaille kuntalaisille. Vanhusneuvosto tarjosi väylän vaikuttamiseen. Jatkossa palvelujen olemassaolon lisäksi tulisi seurata niiden alueellista tavoittavuutta, osallistumisen esteitä sekä sitä, tavoittavatko ne myös kodin ulkopuoliseen toimintaan harvoin osallistuvat asukkaat.

Osallisuus, yhteisöllisyys ja kulttuurihyvinvointi

Yhdistykset ja kylät muodostivat raporttien mukaan merkittävän osan paikallisesta hyvinvointityöstä. Kunta tuki toimintaa avustuksilla, tiloilla, rahoitusneuvonnalla ja hankevalmistelun avulla. Avustusmäärärahan nousu 200 000 euroon vuonna 2023 osoitti järjestö- ja kansalaistoiminnan tuen vahvistamista.

Kunnassa toimivat vanhusneuvosto, vammaisneuvosto, nuorisovaltuusto ja lasten parlamentti. Nuorisovaltuustolla oli raporttien mukaan edustuksia useissa kunnan toimielimissä ja hyvinvointityössä. Lasten parlamentin toimikaudet olivat aineistossa 2022–2024 ja 2024–2026. Lisäksi järjestettiin yhdistys- ja kyläfoorumeita sekä nuorisovaltuuston ja päättäjien tapaamisia. Osallistuvan budjetoinnin kautta kuntalaiset ehdottivat ja äänestivät kehitettäviä kohteita.

Osallistumisen rakenteet eivät kuitenkaan yksin taanneet kaikille vahvaa osallisuuden kokemusta. Erittäin heikkoa osallisuutta kokevien yläkoululaisten osuus kasvoi 6 prosentista vuonna 2021 14 prosenttiin vuonna 2023. Lukiolaisilla vastaava osuus nousi 4 prosentista 15 prosenttiin. Tulokset puoltavat sitä, että kuulemisen rinnalla seurataan, miten lasten ja nuorten näkemykset todella vaikuttavat palveluihin ja päätöksiin.

Kulttuuri- ja kirjastopalvelut tarjosivat mahdollisuuksia oppimiseen, harrastamiseen ja yhteisölliseen toimintaan. Kansalaisopistopalvelut järjestettiin Sisä-Savon kansalaisopiston kanssa, musiikin ja tanssin taiteen perusopetus Soisalo-opiston kanssa ja lastenkulttuuripalvelut yhteistyössä lastenkulttuurikeskus Verson kanssa. Kirjasto, kirjastoauto ja verkkokirjasto tukivat tiedonsaantia ja lukemista eri puolilla kuntaa. Vuonna 2021 koronarajoituksiin vastattiin erityisesti viestinnällä, e-aineistoilla ja omatoimipalveluilla. Kaikukortti vakiinnutettiin vuoden 2024 kokeilun jälkeen osaksi vähävaraisten liikuntaan, kulttuuriin ja harrastuksiin osallistumisen tukea.

Lapsiystävällinen kunta -työssä edettiin nykytilan kartoituksesta toimintasuunnitelmien toteuttamiseen. Unicef myönsi Leppävirran kunnalle Lapsiystävällinen kunta –sertifikaatin ensimmäisenä Pohjois-Savossa vuonna 2023. Kokonaisuutena lasten oikeuksia ja turvallista osallistumista tukevat toimintarakenteet vahvistuivat, mutta niiden toimeenpanoa ja kokemuksellisia tuloksia on edelleen seurattava.

Ehkäisevä työ, turvallisuus ja elinympäristö

Ehkäisevää mielenterveys- ja päihdetyötä toteutettiin kunnan toiminnan ja järjestöyhteistyön avulla: Leppävirran MT-tuki ry:n ja Leppälintu ry:n toiminta tavoittaa päihde- ja mielenterveyskuntoutujat. PAKKA-toimintamallin tavoitteena on ehkäistä päihdehaittoja ja vahvistaa aikuisten vastuuta alaikäisten päihteettömyydestä. PAKKA-toimintamallia toteutetaan alueellisessa yhteistyössä Varkauden ja Joroisten kanssa. Vuonna 2025 valmistui perusopetuksen toiminnallisen päihdekasvatuksen suunnitelma, joka otettiin käyttöön kaikilla kunnan kouluilla. Tarjolla olevista toimintatavoista huolimatta nuorten päihdeindikaattorien erisuuntainen kehitys osoittaa, että ehkäisevää työtä on kohdennettava kulloisenkin tuen tarpeen mukaan.

Kiusaamisen vastaisen toimintamallin valmistelu ja toteutus kuuluivat koko jakson tavoitteisiin. Vuonna 2023 toimintamalli otettiin käyttöön ja sen toteutumista on seurattu sen jälkeen. Yhteisöllistä opiskeluhuoltoa koordinoitiin moniammatillisesti, ja toimipistekohtaiset ryhmät käsittelivät hyvinvointia ja turvallisuutta. Yläkoululaisten viikoittaisen kiusaamisen väheneminen on myönteinen tulos. Alakoululaisten kiusaamiskokemukset ja nuorten kokema kotiväkivalta edellyttävät edelleen toimenpiteitä.

Poliisin tietoon tulleet henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset lisääntyivät 5,1:stä tuhatta asukasta kohti vuonna 2022 6,3:een vuonna 2023 ja vähenivät 5,5:een vuonna 2024. Omaisuusrikosten vastaavat luvut olivat 27,2, 33,7 ja 23,7. Tiedot kuvaavat poliisin tietoon tullutta rikollisuutta, eivät kaikkea rikollisuutta tai koettua turvallisuutta. Ikävakioitu tapaturmaindeksi puolestaan nousi vuoden 2021 64,6:sta 67,9:ään vuonna 2023.

Elinympäristön hyvinvointivaikutuksia tuettiin huomioimalla viheralueet, reitistöt, lähiliikuntapaikat ja venevalkamat kaavoituksessa sekä tavoittelemalla esteetöntä rakentamista. Vuoden 2024 arviossa siisteyden ja viihtyisyyden, roskaantumisen ehkäisyn sekä pohjaveden laadun turvaamisen tavoitteiden todettiin toteutuneen hyvin. Viheralueiden ja liikuntapaikkojen suunnittelussa on jatkossa perusteltua yhdistää ympäristön laatu, turvallisuus sekä eri puolilla kuntaa asuvien tosiasialliset käyttömahdollisuudet.

Valtuustokauden tavoitteiden kokonaisarviointi ja keskeiset havainnot

Ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön tavoite toteutui toiminnan järjestämisen osalta: järjestöyhteistyö, PAKKA-toiminta ja opetuksen toimintamallien kehittäminen olivat painopisteinä. Väestötason tulokset olivat kuitenkin ristiriitaisia. Yläkoululaisten humalajuominen ja päivittäinen nikotiinituotteiden käyttö vähenivät viimeisimmässä vertailussa, mutta ahdistuneisuus ja heikoksi koettu terveys lisääntyivät. Lukiolaisten mielenterveyden kokemuksissa näkyi paranemista, mutta päihdekokeiluihin liittyi huolia.

Toiminta- ja työkyvyn edistämisessä kunta ylläpiti monipuolisia harrastusmahdollisuuksia ja madalsi osallistumisen taloudellisia esteitä. Alakoululaisten päivittäinen liikkuminen lisääntyi, mutta fyysisen toimintakyvyn tulokset osoittivat edelleen huomattavaa tuen tarvetta. Lukiolaisten liikkuminen väheni, nuorten riittämätön uni yleistyi ja rakennetyöttömyys kasvoi viimeisimmässä vuosivertailussa. Johtopäätös on, että yleisen palvelutarjonnan rinnalle tarvitaan kohdennettua tukea ja selkeitä ohjautumisen käytäntöjä.

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamisessa tapahtui edistymistä. Vaikuttamistoimielimet, lasten parlamentti, yhdistys- ja kyläyhteistyö, osallistuva budjetointi sekä suurempi avustusmääräraha loivat osallistumisen edellytyksiä. Nuorten heikon osallisuuden kokemuksen lisääntyminen osoittaa kuitenkin eron osallistumisväylien ja koetun vaikutusmahdollisuuden välillä. Yksinäisyyden vähentymistä ei käytettävissä olevilla tiedoilla voida osoittaa.

Turvallisuuden vahvistamisessa kiusaamisen vastainen työ ja ympäristön kehittäminen etenivät. Yläkoululaisten viikoittainen kiusaaminen väheni ja poliisin tietoon tulleet rikokset vähenivät vuodesta 2023 vuoteen 2024. Samanaikaisesti nuorten kotona kokema fyysinen väkivalta ja tapaturmien kehitys edellyttävät toimenpiteitä. Turvallisuutta tulee johtaa usean tietolähteen avulla eikä yksittäisen rikos-, kiusaamis- tai onnettomuusmittarin perusteella.

Keskeinen oppi valtuustokaudelta on tarve erottaa toisistaan toiminta, tavoittavuus ja vaikutukset. Myönnetty määräraha, hyväksytty ohjelma tai järjestetty palvelu on tärkeä edellytys, mutta se ei yksin kerro, kenet toiminta tavoittaa tai muuttuuko hyvinvointi.

Johtopäätökset kaudelle 2026–2031

Nuorten mielen hyvinvointi ja turvallinen kasvuympäristö. Yläkoululaisten ahdistuneisuuden, heikentyneen terveydentilan ja vähentyneen elämään tyytyväisyyden tulee muodostaa yhteinen valmistelun painopiste. Koulun, nuorten palvelujen, perheiden ja tarvittavien tukipalvelujen yhteistyössä on kuvattava varhaisen huolen tunnistaminen ja avun piiriin ohjautuminen. Turvallisuustyössä on seurattava koulukiusaamisen lisäksi kotona koettua väkivaltaa ja avun saatavuutta.

Liikkuminen, uni, ravitsemus ja päihteettömyys arjen kokonaisuutena. Lasten ja nuorten liikuntapolun toteutusta seurataan rinnakkain päivittäisen liikkumisen ja Move!-tulosten kanssa. Lukiolaisten vähentynyt liikkuminen ja nuorten riittämätön uni on huomioitava erikseen. Maksuttoman ja edullisen harrastamisen tavoittavuus tulee selvittää. Ehkäisevän päihdetyön avulla säilytetään yläkoululaisten myönteinen kehitys ja vastataan lukiolaisten nikotiinituotteiden käyttöä ja kannabiskokeiluja koskeviin huoliin. Yksittäistä elintapaa ei tule tarkastella irrallaan nuorten muusta arjesta.

Työ- ja toimintakyky sekä sujuvat siirtymät koulutukseen ja työhön. Rakennetyöttömyyden viimeisin kasvu ja työn sekä koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten suuri osuus edellyttävät yhteistä tilannekuvaa. Etsivän nuorisotyön, nuorten työpajan, työllisyyden tuen ja muiden palvelujen seurannassa tulee erottaa yhteydenotot, tavoitetut henkilöt ja jatkopolut.

Ikääntyneiden arki ja palvelujen saavutettavuus. Ikääntyvän väestön näkökulma tulee kytkeä asumisen, ympäristön, liikkumisen sekä kulttuuri- ja liikuntapalvelujen suunnitteluun. Yksinasumista, yksinäisyyttä ja osallistumisen esteitä on seurattava erillisinä ilmiöinä. Seurannassa on tarpeen erottaa keskustaajaman ja muiden asuinalueiden mahdollisuudet osallistua ja asioida.

Vaikuttava osallisuus ja saavutettava harrastaminen. Vaikuttamistoimielinten, osallistuvan budjetoinnin sekä yhdistys- ja kyläyhteistyön rinnalla tulee osoittaa, miten asukkaiden näkemykset vaikuttavat päätöksiin. Lasten ja nuorten kokemustieto on erityisen tärkeää. Avustuksissa, Kaikukortissa ja liikuntakorteissa on syytä seurata käytön lisäksi kohderyhmien tavoittamista ja osallistumisen esteiden vähentymistä. Kirjaston, kulttuuripalvelujen ja järjestöjen merkitys yhteisöllisyyden tukena tulee tehdä näkyväksi myös tulosseurannassa.

Tiedolla johtaminen, vastuut ja riittävät toteuttamisen edellytykset. Jokaiselle hyväksyttävälle hyvinvointitavoitteelle tulee määritellä lähtötaso, tavoiteltu muutos, toimenpide, vastuutaho, aikataulu ja seurantamittari. Toimintaa kuvaavat mittarit on erotettava väestötuloksista. Hyvinvointityön koordinoinnin työpanos ja yhteistyörakenteet on tehtävä näkyviksi. Päätösten vaikutusten ennakkoarvioinnin käyttöä tulee vahvistaa. Vuosittainen arviointi tulee rakentaa niin, että valtuusto näkee sekä onnistumiset että tavoitteet, joissa tarvitaan suunnanmuutosta.